

EL CASTELL DE VILASSAR

Julià Lladó i Gràcia

Centre d'Estudis Argentonins – Jaume Clavell.

Resum: Article pòstum de Julià Lladó en relació al castell de Vilassar. Una petita ressenya històrica, unes referències a l'edifici i al seu important arxiu serveixen d'introducció per aquest tant important com desconegut element patrimonial del Vilassar històric.

Paraules claus: Castell, palau, arxiu senyorial, feudal, nobles, cavallers, Vilassar, Vilassar de Dalt, Vilassar històric, Desbosch, Sant Vicenç, Moja.

Apunts històrics

Tenim uns primers documents on consta que el vescomte Ponç Guerau, va sentenciar que s'haurien de celebrar tres duels entre cavallers vassalls de Guadall Guillem contra els cavallers dels germans Guillem i Ramon Umbert, fills d'Umbert I de ses Agudes, senyor del Montseny. El motiu de la sentència eren les acusacions dels germans Umbert de què Guadall Guillem i la seva mare Adelaida de Sant Vicenç, no havien complert les "convinences" acordades entre els pares de Guadall i els pares dels Umbert. Aquestes acusacions s'havien exposat davant d'una assemblea de senyors i nobles, a les portes de l'església de Sant Esteve de Ripollet, en un ampli semicercle sota els roures de la rovira.¹

En aquest *placitum*² es volia resoldre el contenciós sobre les següents qüestions: la comanda de la torre de Vilassar, la apropiació de les franqueses³ d'Agell i d'Argentona i també d'haver-los pres el mas de Santa Maria (El Viver). No sabem quins van ser els resultats d'aquests combats, de la més genuïna tradició germànica, celebrats entre els anys 1082 i 1088, però sembla que van ser favorables a Guadall Guillem perquè, poc després, veiem aquests primers Sant Vicenç actuar com a senyors alodials⁴ de Vilassar, i atorgant contractes i

1 BENITO I MONCLÚS, Pere: *Poder i societat al Maresme Medieval*. Els Sant Vicenç (1022-1071).

2 *Placitum*: Plet judicial.

3 Franqueses: Alocs pagesos, lliures de càrregues fiscals, posats sota la guarda i batllia del comte, que solament pagaven un impost directe en espècie i diners. El comte podia vendre aquest dret.

4 Alodial: Domini directe i franc d'una propietat.

gestionant les franqueses d'Agell i d'Argentona com a feudataris.⁵

Des de llavors, el castell de Sant Vicenç (després Burriac) i el castell de Vilassar quedarien vinculats durant més de 900 anys, fins als nostres dies, corrent paral·lela la seva història sota el domini dels descendents de l'avi de Guadall Guillem, el primer Guadall documentat, que havia comprat per 100 unces d'or amorí el feu de Sant Vicenç, als comtes de Barcelona Berenguer Ramon I, la seva mare Ermessenda i la seva muller Guisla de Lluçà, a més d'altres feus dels comtats d'Osona i de Barcelona, segurament entre els anys 1027 al 1035, en què va morir el comte.⁶

Es tradició,⁷ que en el castell de Vilassar, poc abans del plet que hem descrit, es va ordir l'assassinat de Ramon Berenguer II, *Cap d'Estopes*, a la Perxa de l'Astor,⁸ pel seu germà bessó Berenguer Ramon II *El Fratricida*.⁹ També del castell de Vilassar hauria sortit Berenguer Ramon II per enfrontar-se al Cid Campeador, a la pineda de Tébar,¹⁰ on va ser derrotat i fet presoner amb tots els seus cavallers i més de 5.000 guerrers catalans.

Dels innombrables pergamins i llibres de registre del Arxiu del Castell, (el tercer més important de Catalunya), en Pau Ubach descriu el document, que fa referència a cóm es va pagar al Cid Campeador la major part del rescat del comte. També són força interessants, els que expliquen com es van equipar i armar 60 homes de Vilassar, per anar a la reconquesta de Granada, així com la planificació en el castell de Vilassar, de la conquesta de Mallorca.

El 1352, Pere Desbosch va adquirir per 190.000 sous els dos castells, i la seva família en foren els senyors fins entrat el segle XVIII, llevat del temps que en fou amo i senyor el bel·licós militar Pere Joan Ferrer que s'instal·là al castell de Burriac el 1462, durant la guerra civil contra Joan II, i va lluitar al principi contra el rei Joan II i després a favor d'ell, fet pel qual va ser premiat amb el nomenament de Baró del Maresme, i va seguir enfrontant-se contínuament amb als seus vassalls, fins la seva mort a l'any 1503, ja en el regnat de Ferran II el Catòlic.

Brígida, vídua de Pere Desbosch III, recuperà per al seu fill Francesc Desbosch

5 Feudatari: Senyor investit d'un feu pel sobirà o un altre senyor, amb obligacions i drets determinats.

6 CARRERAS I CANDI, Francesc: *Argentona històrica* (Transcripció).

7 CARRERAS I CANDI, Francesc: *Lo Castell de Burriach ó de Sant Vicents*.

8 Produït a Gualba el desembre de 1082.

9 Sarthou Carreras, Carlos: *Castillos de España* 3ª ed. Madrid 1952. Pàg. 25.

10 Prop de Morella.

la senyoria de Vilassar i de Sant Vicenç. L'any 1704, el llinatge directe dels Desbosch i Sant Vicenç acaba amb Teresa Desbosch, que feu hereu a Antoni d'Oms, el qual va morir en un duel a l'any 1705. La seva filla Gaietana d'Oms - Santa Pau i Desbosch, Baronesa de Santa Pau i Senyora de Vilassar, es va casar l'any 1714 amb Agustí de Copons i Copons, II marquès de Moja.

El fill d'aquesta, Josep de Copons i d'Oms, Mariscal de Camp, IV marquès de Moja, es va casar el 1758 amb Maria Lluïsa de Cartellà - Desbach i Sarriera, 4a Marquesa de Cartellà, i començà la construcció del Palau Moja a la Portaferriassa de Barcelona, construcció que es realitzà entre 1774 i 1789. Ja feia més de 100 anys que la família havia abandonat el castell de Vilassar on solament hi quedà un masover. Durant aquests anys visqueren al carrer Ample de Barcelona.

Les disputes entre Maria Lluïsa, marquesa vídua de Moja, amb la seva filla Maria Josepa, casada amb Narcís de Sarriera i Copons, i també amb la seva néta Josepa, poc abans i durant els desastrosos anys de la Guerra del Francès, poden ser l'origen de l'excel·lent document "Llibre manuscrit format per una col·lecció de dinou plànols (s. XVIII) amb indicació cartogràfica dels dominis del marquesat de Moja, que representen part del territori dels actuals municipis d'Argentona, Vilassar de Dalt, Mataró i Cabrera de Mar", datats al 1806. A la mort sense fills l'any 1865, de Josepa de Sarriera i Copons, VII marquesa de Moja i de Cartellà, que s'havia casat amb Pere de Sentmenat i Riquer, VI Marquès de Castellodorsius, quedà com hereu del Castell de Vilassar en Ramon de Sarriera-Gurb i de Pinós, VII Comte de Solterra, Marquès de Barberà i la Manresana, VIII Marquès de Moja, fill del cosí germà de Josepa. I a l'entrada del segle XXI, els Sarriera, Marquesos de Barberà, segueixen estant en possessió del castell de Vilassar, que ha tornat a ser habitat.

L'edifici

Un grup d'arquitectes de Barcelona feren una excursió l'any 1885 al castell de Vilassar i en la memòria descriptiva que el ponent Gaietà Buïgas i Monravà, llegí i després s'edità, descriu tècnicament la construcció en tres etapes: la primitiva i feudal, la de reforma que el convertí en residència senyorial, i la darrera o d'abandó. Afortunadament ara hi podem afegir una quarta en els nostres dies: la de neteja, reconstrucció i restauració.

Començarem dient que la torre fou la part més antiga del castell, consta de cinc pisos i és de molta més alçada que les torres de base rectangular i les crugies o parets, que formen les quatre façanes. La planta és circular i les parets tenen un

gruix de 2'40 metres, és emmerletat el coronament, quedant aïllada de la resta de la construcció, com a últim reducte en cas de que una força atacant ocupés el recinte interior del castell. Al voltant de la torre es construïren primerament les façanes nord i ponent i posteriorment les sud i orient, resultant una fortificació de planta rectangular amb les quatre torres quadrades als vèrtexs i la impressionant torre circular al mig.

En la segona etapa, cap al segle XIV es degueren obrir les esplèndides finestres gòtiques i també noves torres circulars en els fossats per millorar la defensa amb troneres i espitlleres per les noves armes de foc. L'interior també es modificà per atendre les noves necessitats de més confortables habitacions i es decoraren les parets i les bigues vistes amb belles pintures que s'assemblen molt a les del castell de Vulpellac, dels Sarriera gironins. El castell de Vilassar es convertí llavors en una palau de caràcter sumptuós, sense deixar de mantenir l'aspecte de fortalesa feudal, al recer de la muntanya, sobre verdes valls, amb terres de conreu i proper a les vies de comunicació. En el segle XV es decorà la façana principal, la porta és amb arc de mig punt adovellat, i a partir del segle XVI s'hi van fer afegits poc encertats.

Mentrestant, el castell de Burriac es va mantenir com a castell roquer estratègic, abrupte i vigilant sobre tota la comarca i la costa, ajudat per les torres de guaita, repartides per tot el territori, amb les teies a punt d'encendre si es feia avinent algun moviment sospitós o un desembarcament hostil.

La tercera etapa és l'abandonament que comença el segle XVII¹¹ i que durant els segles XVIII i XIX anirà augmentant fins a la degradació i l'inici de la ruïna, solament frenada pel masover que feia servir part del castell com a casa de pagès. Tal com hem dit abans, a l'any 1885 el castell de Vilassar és visitat i estudiat per Gaietà Buïgas i Monravà i els seus companys de l'associació d'Arquitectes, trobant-lo en aquest lamentable estat ruïnós. La memòria de la que hem extret l'anterior descripció, va ser llegida durant el banquet que se celebrà en una de les sales del pis principal, en companyia de les autoritats i el senyor Rector de Sant Genís de Vilassar. Després de tants anys de soledat, les velles pedres visqueren amb esperança, l'estima d'aquells homes que anunciaven la Renaixença.

L'any 1931 el castell de Vilassar va ser declarat per decret monument historicoartístic. Fou l'únic castell de les comarques barcelonines que va

¹¹ Monreal, LLUIS I DE RIQUER, Martí: *Els castells medievals de Catalunya II* (Barcelona 1958) pag.58. Vilassar.

merèixer aquesta distinció, junt amb el castell de Vulpellac a Girona, la Suda de Lleida i les muralles de Tarragona.¹²

La quarta etapa del castell de Vilassar, la de neteja i definitiva reconstrucció de l'edifici, començà a partir dels anys 40 del passat segle XX. La restauració es va fer sota la direcció de l'arquitecte de la Diputació de Barcelona, Adolf Florensa, que va fer treure els afegits inútils i de mal gust de la part forana, que empastifaven la imatge neta i austera de genuí castell català. També a l'interior es retiren falsos sostres i envans que partien habitacions, tornant a les seves dimensions originals de sales nobles. Finestres i parets foren restaurades, així com la petita capella i s'hi pintaren els escuts d'armes d'algunes de les famílies successores dels Sant Vicenç; Desbosch, Oms, Santa Pau, Gurb, Cruilles, Copons, Pinós, Cartellà etc. També han tornat al castell els més de vuit-mil pergamins i centenars de documents que formen un dels arxius privats més importants de Catalunya.

L'arxiu

La historiadora Coral Cuadrada va començar la recerca i catalogació d'aquest arxiu, que li va servir per escriure a seva tesi doctoral, *El Maresme Medieval*, (Premi Iluro 1987) i altres estudis. La restauració, conservació i guarda en els nous calaixos i prestatgeries continua per un conveni de l'actual senyor Marqués de Barberà amb la Universitat d'Austin (Texas) i la catalogació i estudi, per un altre conveni amb la Universitat de Barcelona.

De l'antic arxiu del Marquesat de Moja, una quantitat molt important de pergamins i lligalls de documents, germans dels del castell, van anar a la Biblioteca de Catalunya i han estat estudiats últimament per diversos historiadors, entre ells Pere Benito i Monclús, que en el seu treball ens ha descrit la senyoria de Guadall Guillem sobre Vilassar, confirmada amb l'espasa o amb la llança, en el duel sentenciat pel vescomte Pons Guerau. En aquesta ingent quantitat de documents, molts encara inèdits, s'hi reflecteixen els nou-cents anys de relacions entre els senyors de Vilassar i Sant Vicenç i els pagesos, menestrals, ferrers, moliners, batlles els cognoms dels quals encara són presents en famílies contemporànies nostres, sobretot de Vilassar i Argentona.

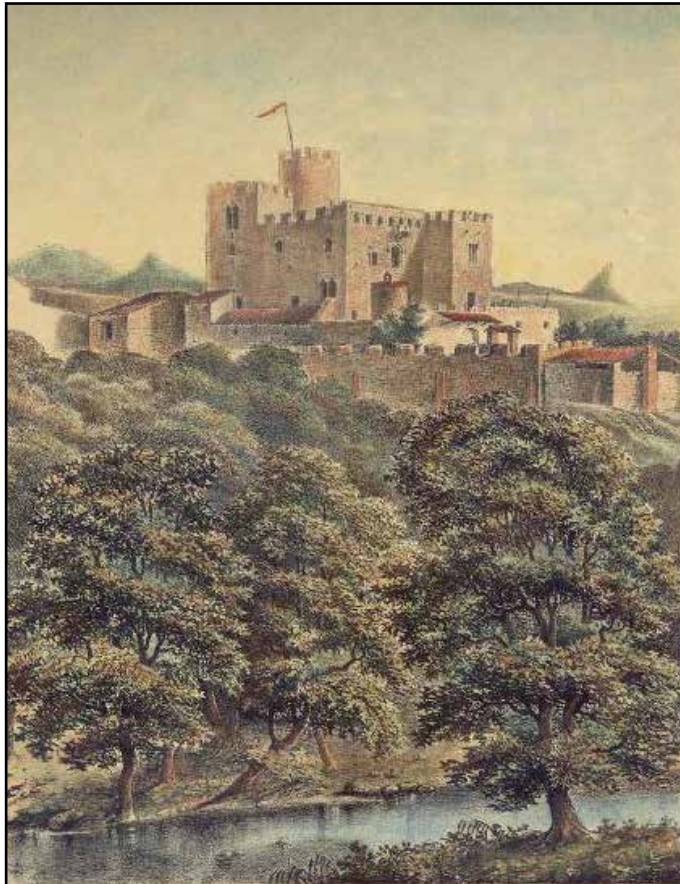
Possiblement del mateix arxiu del Palau Moja, avui seu de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya, en el xamfrà de Portaferriassa i les Rambles, sortiren els capbreus, pergamins, documents i plànols que foren

¹² *Castells de Catalunya*. Castell de Vilassar, Pàg. 713

comprats a l'any 1952, per l'Ajuntament d'Argentona davant la reiterada insistència de Jaume Clavell, i l'ajuda de diversos benemèrits mecenes.

Aquests documents han servit per fonamentar els importants estudis de Montserrat Richou i Llimona *Aproximació a la història d'Argentona; segles XIII-XV* (premi Burriac 1985) i el de Maria Josep Castillo i Ezquerria *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*.

L'excel·lent llibre de "Plànols d'Argentona i Mataró" que ja hem citat abans, i que segurament és de la mateixa procedència i que ara és propietat de l'Ajuntament de Mataró, va ser motiu d'una important exposició en el Museu de Mataró, ara fa uns anys, de la qual se'n derivà un magnífic catàleg a cura de Joaquim Llobet i amb fotografies de Ramon Manent. Aquest exemplar únic de la cartografia comarcal va ser realitzat entre 1795 i 1805 i dels 19 plànols que conté, almenys 11 són de l'antic terme d'Argentona.

El castell de Vilassar en un dibuix d'època.

El castell de Vilassar

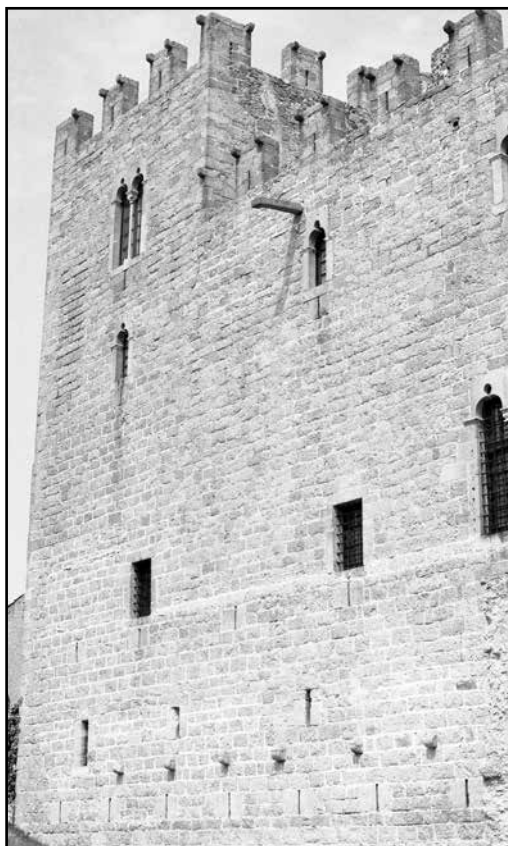
El castell de Burriac en una postal d'època.

El castell de Vilassar, destaca la torre cilíndrica que sobresurt del conjunt. Fons del Museu Arxiu de Vilassar de Dalt.

L'accés principal del castell de Vilassar. Lluís Fols. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt.

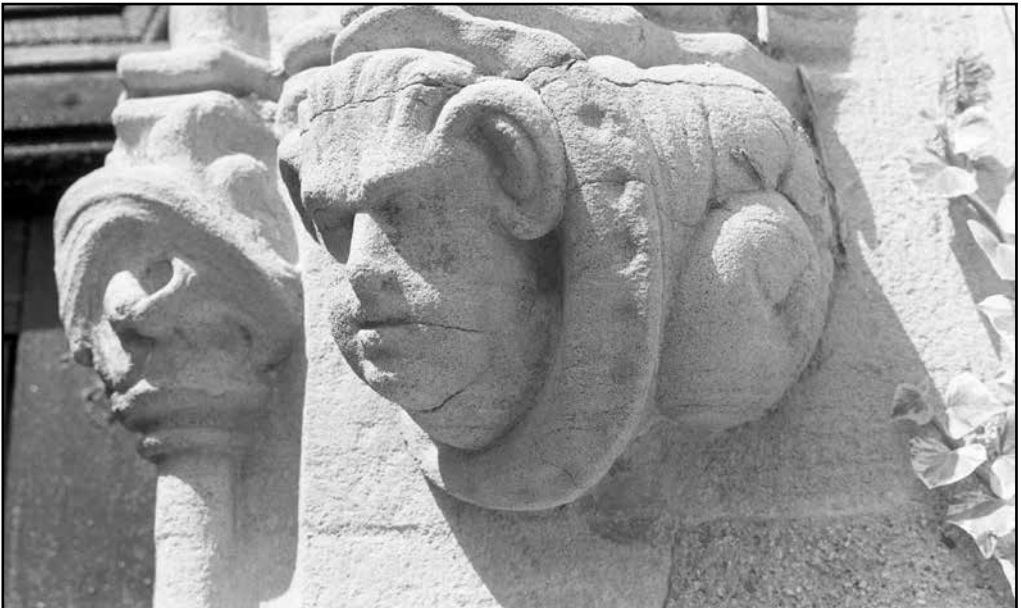

Una de les façanes amb una de les seves corresponents torres quadrades. Lluís Fols. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt.

El castell de Vilassar

Interior del castell de Vilassar. Lluís Fols. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt.

Detall escultòric del castell de Vilassar. Lluís Fols. Museu Arxiu de Vilassar de Dalt.